

Самур

№ 8 (302) 2016-йисан 30-сентябрь

1992-йисан январдилай акъатзава

Цийивилер

www.samurpress.net

Референдум кыле фена

Алай йисан 26-сентябрдиз чи республикада Азербайжандин Конституциядихь алава-яр ва дегишвилер куктунихь галаз алакьалу тир референдум кыле фена.

Вири санлай агъалийри 5627 сечкидин чкада сес гана. Референдумдихь авсиятда къецепатан уьлквейрай атай 117 ва чи уьлкведин 53 агъурдалай гзаф векилри сечкидин процессдиз гуьзчивал авуна.

Референдум Азербайжандин къецепатан уьлквейра авай векилханайрани тухвана. Гьам чи, гьамни къецепатан уьлквейрин медиадин векилри кхьизвайвал, Азербайжанда референдум агалкъунралди кыле фена.

Агалкъунар пара жезва

Азербайжан Республикадин Президент Илгьам Алиева алагай келунин йисар хьиз, алай йисни хьсанди хьун патал цийи мектебар эцигуниз кьайгьударвал кьалурна. И кьайгьударвилени нетижа яз алай йисуз чи уьлкведа 29 цийи мектеб эцигна кардик кутуна, 485 мектеб тукьлуьр хьувуна. И рекъай агалкъунар йис-сандивай пара жезва.

Цийи келунин йис гагуниз кьве югь амаз Президент Бакудин 261-нумрадин мектеб-лицейда, Хатаи райондин 58-нумрадин мектебда хьана, ахпа ада Бакудин 12-нумрадин ва 32-нумрадин мектебар патал эцигнавай цийи корпусдиз килигна.

Алай келунин йисуз маса района хьиз, Хачмаз ва Кьуба районрани са шумуд цийи мектеб эцигна кардик кутуна. Хачмаз шагьерда кьве гьавадин, 360 аялди келдай мектеб ачухарна. Эхиримжи йисара и районада 40 цийи мектеб эцигнава.

Кьубадин меркездивай 30 километрдин яргьа авай Эспараста хуьре 180 чкадин мектебди хуьруьн аялриз чехи шадвал бахшна. Санлай райондин хуьрера мектебар эцигуниз кьайгьударвал йис-сандивай артухарзава. И муькьвара Мескехаже, Чартепе ва Эрмеки хуьрерани цийи мектебар кардик кутада.

Кьебеледиз куьчарда

И йи-кьара чир хьайивал, Бакудин са кьадар университетар Кьебеледиз шагьердиз куьчарда. Алай

вахтунда ина гьа университетар патал цийи дараматар эцигзава. Куьчарна кланзавай чирвилерин карханайрин сиягьда Гьукуматдин Медицинадин Университет, Педагогикадин Университет, Техники Университет, Архитектурадин ва Эцигунрин Университет, гьакъни Экономикадин Университет ава. Икьван гагьди вич куьчарна кланзавай чка малум тушир Гьукуматдин НафтИадин Академиядин цийи адресни Кьебеле хьунухь мумкин я.

Кьебеледа университетрин патав студентар амукьдай квалер ва ктабханаярни эцигда. И карди келзавайбуруз вахтуникай хьсандиз менфят кьачудай мумкинвал гуда. Ина университетар патал лагерарни эцигиз кланзава. Абуьр эцигдайла Европадин ва Туьркиядин тежрибадикай менфят кьачуда.

И ЧИЛ ХАЙИ ДИГЕ Я

ЖЕЧ ГЬА!..

ИХЬТИН ТАБ ЖЕННИ?

Вучиз ятлани са бязи газетри 1918-йисуз эрмени дашнакри ва большевикри Кьуба уезддиз басрух гайи вакъайрикай кхьидайла, душмандин хура кьегьалвилелди акъвазна абур кукварай лезгийрин роль агъузарзава. Ихьтин майилвал ва татугайвал себеп яз абуру а члаван тарихарни члурудаказ кьелемдиз кьачузва. Гагь-гагь са нин ятлани хийирдиз рекъемар даклуриз, авайвилеиз клур гузва.

«Азербайжан» газетдин алай йисан 15-сентябрдин тилитдиз акъуднавай «Виридуьньядин Чувудрин Конгрессдин векилрин кватгал Кьубада хьана» твар ганвай макъалада кхьенва хьи, Кьубадин Геноциддин Комплекс ина 1918-йисан геноциддин кьурбандар хьайи цуд агъзурралди азербайжанвийрин, пуд агъзур чувуддин, агъзур лезгидин ва маса халкьарин векилрин гьуьрметдай хкажнавайди я.

АкI акъатзава хьи, а вакъайрин вахтунда эрмени дашнакрихьни большевикрихь галаз женг члуьгурбуьр лезгийр хьайила, виридалайни тлимил кьенвайбуьрни гьабур я. Гьайиф хьи, макъала кхьенвай касди вичин твар кьалурнавач. Ятлани чаз чи кьелемдашрин рикел са бязи делилар хкиз кланзава. 1918-йисуз Кьуба уездда вагьши эрменийрин хура акъвазай кьилин кьуват лезгийр тир. Гьавилай 1998-йисан 3-октябрдиз Азербайжан Республикадин Президент Гьейдар

Алиева КцIар райондин сечкичийрихь галаз гьуьруьшдин вахтунда лагъанай: «1918-йисуз кцIарвийри «Къанлу дерада» Азербайжан халкьдиз басрух гайи эрмени миллетчийрин вилик пад кьуна абур кукварнай.»

Гьелек хьайи лезгийрин кьадардал гьалтайла, гьеле Геловани Кьубадиз атайла адан аскеррихь галаз дяведа 200 лезги кьенай. Амазаспа шагьер кьур сифтегьан кьве йикъан кьене Кьубада 1700 кьван азербайжанви 1200 лезги гьуьле гана тергнай. «Къанлу дерада» кыле феи дяведа 3 агъзурдав агакьна лезгийр гьелек хьанай. 1960-йисуз Москвада чапдай акъудай «Из истории гражданской войны в СССР» ктабдин сад лагъай жилдинин 567-чина кхьенвайвал, 1918-йисан июлдиз Шаумяна Кьубадиз ракуьрай 10 агъзур аскер авай кьушундихь галаз женг члуьгурдини лезгийр тир. Кьве гьафтада кыле феи а дяведа 2 агъзурдалай гзаф чи вагангьлийр гьелек хьанай. Ихьтин делилрикай хабар авачир кьелемдашри журналист Муьзеффер Меликмамедова 1999-йисан апрельмай варцара гьа «Азербайжан» газетдин чинриз акъудай «Кьубадин сед» твар алай

тарихдин очерк, адан 2009-йисуз Бакуда чап хьайи «Къанлу дера» ктаб келнайтIа, кьалпвилериз рехь гуз тушир. Абуьруз чир жедай хьи, санлай а члавуз эрменийрихь галаз кыле феи дявейра агъзур ваь, 8 агъзур кьван лезгийр гьелек хьанай, дашнакри ва большевикри чи 60-далай гзаф хуьрер чуклуьрнай, абуьрукай 6 хуьр чиливди сад авунай. А члавуз дашнакри ва большевикри вичин кыилел ихьтин мусибатар гьайи халкьдин векилрикай анжах агъзур кас кьена лагъай макъаладин авторди неинки келдайбуьр, гьакъни республикадиз атанвай муьгьманар алцуьрарнава. Ихьтин таб женни?

«САМУР»

Гьулдан винелай хада,
инсан кьеняй.

Лезги халкьдин мисал

Xəbərlər

www.samurpress.net

Ailə məhkəmələri
yaradılacaq

Respublikamızda boşanma hallarının artması dövlət qurumlarını bunun qarşısını almaq üçün hərəkətə gətirib. Bu istiqamətdə görülən tədbirlər arasında ailə məhkəmələrinin yaradılması xüsusi yer tutur. Bununla əlaqədar Milli Məclisdə qanun layihəsi hazırlanır.

Mütəxəssislərin fikrincə, ailə məhkəmələri boşanmaq üçün müraciət edənlərin problemlərini daha dərindən araşdırıb məsələnin həlli üçün ailə böyüklərinin köməyindən istifadəni mümkün edəcək. Bir sıra ölkələrdə belə qurumlar 20 ildən çoxdur ki, fəaliyyət göstərir.

Ailə məhkəmələri təkcə hakimlərdən ibarət olmayacaq. Burada həm də maarifləndirici şəxslər, psixoloqlar, vəkillər və bir sıra digər sahələr üzrə mütəxəssislər fəaliyyət göstərə bilər.

Təbii qaz verilib

Şəki rayonunun yaşayış məntəqələrinin qazlaşdırılması istiqamətində tədbirlər uğurla davam etdirilir. Bu günlərdə rayonun Birinci Biləcik, Şorsu və Qudula kəndlərinə təbii qaz verilib. Regionların 2014-2018-ci illərdə inkişafına dair Dövlət Proqramına uyğun olaraq rayonun kəndlərinin qazlaşdırılması işi sürətlə davam etdirilir. Hazırda Şəkinin daha 6 kəndinin qazlaşdırılması istiqamətində işlər görülür. Həmin işlər başa çatdıqdan sonra Şəki rayonu üzrə qazlaşma 85 faiz təşkil edəcək. Bu, dağlıq ərazidə yerləşən rayonlar üçün ən yüksək göstərici hesab olunur.

Kəndə turistlər gəlir

Rayon mərkəzindən 30 kilometr məsafədə, Şahdağın ətəyində yerləşən Qubanın Susay kəndinin tarixi çox qədimdir. Kəndin bəzi sakinləri yaşı 400 ildən çox olan evlərdə yaşayır.

Son illər bu kənd turistlərin diqqətini cəlb edir. Burada yaşı 600 ildən çox olan məscid və digər qədim abidələr mövcuddur. Turistləri ən çox qədim evlərin inşa olunduğu tikinti materialları və binaların arxitekturası maraqlandırır. Bu günlərdə kənddəki 30-a yaxın evin 450-500 il bundan əvvəl tikildiyi müəyyən edilib. Həmin evlər tarixi abidə kimi qorunub saxlanılır.

**Hələlik yaxşılıq
etməmişənsə də, çox
sağ ol ki, onu etməyə
hazırlaşmışan.**

Dağıstan atalar sözü

MİLLİ DİLLƏRİN QAYGIKƏŞİ

DAĞISTANIN XALQ ŞAIRİ XÜRÜK TAHİRİN ƏZİZ ƏLİYEV HAQQINDA XATİRƏSİNDƏN

Məşhur ləzgi şairi Xürük Tahir 1942-1948-ci illərdə Dağıstan Vilayət Partiya Komitəsinin birinci katibi işləmiş görkəmli dövlət xadimi Əziz Əliyevin yaxın dostlarından biri idi. Həm ləzgi, həm də Azərbaycan ədəbiyyatına yaxşı bələd olan Xürük Tahiri müasirləri bu ədəbiyyatlar arasında "körpü" adlandırmışdılar. Üzeyir Hacıbəyovun "Arşın mal alan", "Məşədi İbad" pyeslərini, Molla Pənah Vəqifin, Mirzə Ələkbər Sabirin, Mikayıl Müşfiqin, Səməd Vurğunun bir çox şeirlərini ləzgi dilinə tərcümə etmiş Xürük Tahir şair kimi məşhurlaşandan sonra Azərbaycanda da yaxşı tanınırdı. Təsədüfi deyil ki, Əziz Əliyev 1942-ci ildə Dağıstanda fəaliyyətə başlayanda ayrı-ayrı xalqların nümayəndələri ilə görüşmüş və həmin görüşlərin birində əvvəlcədən haqqında eşitdiyi Xürük Tahirlə də yaxından tanış olmuşdu.

Bu tanışlıqdan sonra baş verən bəzi hadisələri şair belə xatırlayır: "İş elə gətirmişdi ki, biz Əziz Əliyevlə hər ay, bəzən iki ayda bir dəfə görüşürdük. Böyük Vətən müharibəsinin qızgın çağı olmasına baxmayaraq, o, elm və sənət adamlarından ötrü vaxt ayırmağı unutmurdu. 1942-ci ilin soyuq oktyabr günlərindən birində mənə, Dağıstanın xalq şairlərindən avar Həmzət Sadasanı, lak Abutalıb Qafurovu, dargi partizanı Ömər Əliyevi, qumıq kolxozçusu Ustarxan Xaşkalayevi, həmçinin rusların və yəhudilərin nümayəndələrini yanına dəvət edib dedi: "Siz Dağıstanın nümayəndə heyəti kimi döyüşçülərimizi ruhlandırmaq üçün cəbhə bölgəsinə yollanacaqsınız. İnanıram ki, sizin çıxışlarınız əsgərlərimizi yeni qələbələrə səfərbər edəcək. Hər biriniz öz ana dilinizdə döyüşçüləri ruhlandırmağınız."

Söhbət zamanı dedim ki, mən əsgərlərə həm ləzgi, həm də Azərbaycan dillərində müraciət edə bilərəm. Uşaqlığımdan Nuxada keçdiyini, burada təhsil aldığımı, Azərbaycan dilini öyrəndiyimi biləndə heyrəncasına dedi: "Deməli, yoldaş Alimov, siz bütün dillərə hörmətlə yanaşırsınız. Mən bunu təqdir edirəm."

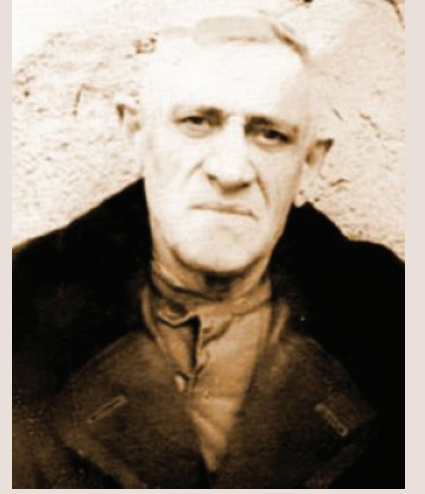
Biz cəbhədən qayıdandan sonra mənə və həmkarlarımı yanına çağırıb dedi: "Milli dillərdə ədəbiyyatın, qəzet və jurnalların azlığı, milli dillərdən yetərincə istifadə olunmaması, həmçinin milli kadrların azlığı mənə narahat edir. Sizinlə birlikdə bu sahəyə qayğı göstərməliyik. Mən öz

tərəfimdən nə lazımdırsa etməyə hazırım."

Doğrusu, müharibənin qızgın çağında rəhbərin milli dillərin qayğısını çəkməsi bizi heyrləndirdi. Amma o, sabitqədəm adam idi. Heç bir ay keçməmiş, 1943-cü ilin yanvarında Əziz Əliyevin təşəbbüsü ilə Dağıstan Vilayət Partiya Komitəsinin bürosu çox mühüm bir qərar qəbul etdi. Həmin qərarın adı belə idi: "Dağıstanın yerli millətlərdən kadrların hazırlanması və irəli çəkilməsi haqqında." Bu qərardan sonra institutların və texnikumların nəzdində milli dillər üzrə kurslar fəaliyyətə başladı. Həmin vaxt qəbul olunan başqa bir qərarda deyilirdi ki, təcili sürətdə Stalinqraddın müdafiəçilərinə rus dilində min, milli dillərin hər birində 3 min tirajla məktublər hazırlansın. Tezliklə Əziz Əliyevin təşəbbüsü ilə milli dilləri tədris edən müəllimlər hazırlamaq üçün 6-8 aylıq kurslar təşkil olundu. Respublika qəzetlərinə bu məsələlərin müntəzəm işıqlandırılması və nəzarətdə saxlanması tapşırıldı.

Milli kadrların vacibliyini qeyd edən rəhbər onların əməyinin qiymətləndirilməsinə də diqqət yetirirdi. Məsələn, vilayət partiya komitəsi bürosunun 1943-cü ilin martın 4-də qəbul etdiyi qərara əsasən respublikanın ədəbiyyat və incəsənət xadimlərindən 7 nəfərə fəxri adlar verildi. Onlardan 3-ü ləzgi idi. Mən "Dağıstanın xalq şairi", bəstəkar Qotfrid Həsənov və heykəltaras Əsgər Sarıca "DMSR-in əməkdar incəsənət xadimi" adlarına layiq görüldük.

Təltifdən iki ay keçəndən sonra Əziz Əliyevlə yenidən görüşdük. Artıq o, milli dillərin qayğıkəşi kimi bütün Dağıstan ziyalılarına və əhəlinin rəğbətini qazanmışdı. Bu dəfə də söhbət milli dillərin inkişaf etdirilməsindən getdi. Mən dedim ki, bundan ötrü ilk növbədə bir institut yaradılmalı, milli dillərdə kitab, qəzet və jurnalların nəşri genişləndirilməli, milli teatrlarda ana dilində tamaşaların qoyulmasına diqqət artırılmalıdır. Eyni zamanda radioverilişlərin təşkilindən də söhbət getdi. Əziz Əliyev mənə dinləyib dedi: "Haqlısan, şair, günü sabahdan bu məsələlərlə məşğul olmalıyıq." Məşğul oldu da. Qısa müddətdə nəşriyyatlarda milli dillərdə əsərlərin, dərslərlərin, metodik vəsaitlərin, hətta nəgmə kitablarının çapı böyük vüsət aldı. Yerlərdə bədii özfəaliyyət kollektivləri yaradıldı, onların fəaliyyətinə baxış keçirildi. 1944-cü ildə

Əziz Əliyevin rəhbərliyi ilə Mahaçqalada Qadın Pedaqoji İnstitutu fəaliyyətə başladı və bununla milli dillərin və ədəbiyyatın tədrisindən ötrü ali təhsilli müəllimlərin hazırlanmasına xüsusi diqqət yetirildi.

Həmin il rəhbərin göstərişi ilə Maarif Nazirliyinin nəzdində daha iki institut yaradıldı: Müəllimlərin Təkmilləşdirilməsi İnstitutu və Dağıstanın milli məktəbləri üçün dərsləklər və metodik vəsaitlər hazırlayan institut. Beləliklə, milli dillərdə dərsləklərin hazırlanması sistem halına salındı. Biz ziyalılar rəhbərin bu qayğısına necə cavab verəcəyimizi bilmirdik..."

Dağıstan Respublikası Dövlət Arxivinin materialları əsasında qələmə aldığımız bu yazıya onu əlavə edə bilirik ki, görkəmli dövlət xadimi Əziz Əliyev müharibə illərində Dağıstanda 50 ibtidai və 40-dan çox orta məktəbin, 20-dən çox internatın, bir neçə rayonlararası orta məktəbin tikilib istifadəyə verilməsinə, 20 mindən çox imkansız və oxumayan uşağın təhsilə cəlb edilməsinə nail olmuşdu.

Xürük Tahirə gəldikdə isə rəhbər Dağıstandan gedəndən sonra da onunla əlaqəni kəsməmişdi. Əziz Əliyevin qayğısı sayəsində şair sonralar cəmiyyətdə daha yüksək pillələrə ucalmışdı. İki dəfə SSRİ Ali Sovetinə deputat seçilən, iki dəfə "Qırmızı Əmək Bayrağı" ordeni ilə təltif olunan şairin üçüncü dəfə bəxti gətirmədi. 1958-ci ildə üçüncü dəfə SSRİ Ali Sovetinə deputatlığa namizəd göstərilən Xürük Tahir həmin ilin fevralın 23-də Dərbənddə seçicilərlə görüşüb kəndə qayıdarkən yol-dünyasını dəyişdi...

M.MƏLİKMƏMMƏDOV

BİR GİZLİ SƏDAQƏTNAMƏ

Car hökumətinin ləzgilərlə bağlı siyasətini əks etdirən bu sədaqətnamə haqqında ilk dəfə 1923-cü ildə məşhur Azərbaycan jurnalisti və tarixçisi Rəşid bəy İsmayılov özünün həmin il çapdan çıxmış "Azərbaycan tarixi" kitabında məlumat verib.

Şəki zadəganı Əsəd bəyin oğlu Rəşid bəy 1877-ci ildə İrəvanda anadan olmuş və burada müəllimlər seminariyasını bitirmişdi. Azərbaycan və rus dillərini mükəmməl bilən Rəşid bəy İsmayılov milli mətbuatla yanaşı, həmçinin rus dilində yazdığı məqalələrlə Qafqaz və Rusiya mətbuatında (xüsusilə "Sankt-Peterburqskiye vedomosti" qəzetində) tez-tez çıxış edirdi. Bir müddət "Tiflisskiy listok" və "Şərqi-Rus" qəzetlərində çalışmış Rəşid bəy 1918-ci ilin sonlarında Azərbaycan Demokratik Respublikasının Nazirlər Şurasında məsul vəzifədə çalışmış, demokratik dövlət quruculuğu işində fəal iştirak etmişdi. Məşhur jurnalist, tarixşünas alim və ictimai xadim kimi tanınan R.İsmayılov 1941-ci ildə

dünyasını dəyişib.

Öz kitabında ləzgilər haqqında maraqlı məlumatlar verən Rəşid bəy əsərin bir yerində yazır: "Rusiya Qafqaza ayaq qoyar-qoymaz ləzgilər car hökumətinə qarşı şuriş və üsyanda bulunurdular... Müstəmləkə siyasətinin icrası üçün hökumət ləzgilərin torpaqlarını zəbt edib, müharibələr verirdi. Təqribən 60 sənə car hökumətilə ləzgilərin mübarizə və müharibəsi davam etdi.

Ləzgilər Şeyx Şamili müqəddəs bir vücut və müdrik tanıyaraq və ona səmimən itaət edərək muma iləjhin rəyasəti altında uzun bir müddət qəribə bir mətanətlə car hökumətilə vuruşuyurdular...

...Şeyx Şamilin əsir olunmaq münasibətilə gürcü əyanı Baryatinskiyə sədaqətnamə təqdim etmişdilər. Sədaqətnamənin möhtəviyyatı ləzgilərin istiqaliliyyətini məhv və onları tar-mar etmək eyni-hikməti-hökumət olduğuna aid idi."

Ləzgilərin car müstəmləkəçiliyinə qarşı

mübarizəsi o qədər güclü və barışmaz idi ki, Şeyx Şamil 1848-ci ilin sentyabrın 13-də onlara ünvanladığı məktubda yazmışdı: "Siz igid xalqsınız, ləzgilər! Neçə müddətdir siz rus işğalçıların qanını axıdır, doğma vətənə naminə onlarla döyüşürsünüz. İndiyə kimi siz belə bir böyük müharibəni heç yandan kömək almadan, təkbaşına aparmısınız. İndi bilin, mən və bütün Dağıstan sizin köməkçilərinizik. Bu ilanı (rusları) sizə unudurmaq lazımdır, düşmənləri torpaqlarımızdan qovmaq lazımdır."

On bir il sonra Şeyx Şamilin rəhbərlik etdiyi azadlıq hərəkatı məğlub olanda rus carı bu sözləri xatırlayaraq, Qafqaz canişini Baryatinskiyə gizli sədaqətnamə göndərmişdi. O isə öz növbəsində ləzgiləri tar-mar etməyin yolunu onları iki yərə parçalamaqda görmüşdü. Beləliklə, 1860-cı ildə car hökuməti Dağıstan vilayətini və Bakı quberniyasını yaradaraq, ləzgi xalqını iki yərə böldü.

Gülxar GÜLİYEVƏ

(Эвел газетдин 2016-йисан 20-июлдин ва 20-августдин тилитра)

Федерация туькьурун патал адак экечзавайбуру кьулар чугуна икьрар кутгуннатлани и ниятди кьил кьунач. Гьакимар Георгиевск шегьердай хьфей кумазни абур кьенепатан дявейрик кьил кутуна. Урусатдин проектдиз Иранди ва Туркиядини манивал гана, вучиз лагайтла урусриз ихтин вассал гьукумат арадал гьана Кьафкьазда чпиз сиясатдин буфер ва дах туькьуриз кьанзавай. Ниятди кьил кьун тавурла, Урусатди маса рекьералди Кьафкьаздин чилер гьилик кузат гагунна. 1803-йисуз, Гуржистандин кьиле генерал Цицианов авай члавуз Генжедин гьаким Жавад ханди Ирандиз майилвал кьалурна. Гуя иниз килигна генерал Цицианов гуржийрикай кьушун кьватна Генжедин винел фена. Кьати женгерилай гьуьгьуниз ада шегьер кьуна ва иниз Елизаветпол твар гана.

И чапхунчивили Жар вилайтдин лезгийрик хьел кутуна ва абур урусрин аксина экьечина. Генерал Цицианова лезгийр муьтгьугьарун патал чьехи кьушун вугана генерал-майор Гуляков аниз рекье туна. «Аниз кьведай рекье Жардин лезгийри дар, кьулайсуз са чкада и генералдихь галаз дяве авуна ва ам яна кьена. Кьве патайни гзаф инсанар телеф хьана. Генералдин кьеретдикай чан аламукьай-бур княз Цицианован кьилив хтана.» (Алкьвадар Гьасан эфенди. Асари-Дагьустан. Магьачкьала, 2015. Ч. 122).

И месэладал гьалтайла Дагьустандин гьакимарни кьве патах пай хьана. Садбуру Урусатдин, муькуьбуру Ирандин пад кьуна. Месела, Таркидин шамхалар, Сулакдин князар, гьакни Дербентдин гьаким Гьасан хан михьиз урусрин патаз элячина. 1804-йисуз Урусатдинни Ирандин арада дяве кьарагьайла Шихали хан, уцмий Адил хан, III Сурхай ва Султан Агьмед хан Ирандин пад тир. Гьа и кар себеб яз Куьре ва Кьуба патал цийи ягьунар гагунна.

Цийи ягьунар

Кьвенкьве ягьунрик урусри кьил кутуна. 1806-йисан 22-июндиз абур Дербент кьуна. Кьуд лагьай гьилер тир урусрин кьушунар и шегьердиз гьахьиз. И гьилера ам тамамвилелди Урусатдин гьилик акагна. Ирандин терефдар тир чкадин гьакимриз и кардикай куш атанач ва абур урусрихь галаз ягьунрик кьил кутуна. Шихали хандин, уцмий Адил хандин, III Сурхайн ва Султан Агьмед хандин кьушунри 1807-1808-йисара Дербент элкьуьрна кьуна, адан Таркидихь ва Кьубадихь галаз алакьар атлана. 1811-йисуз абур Кьуба кьуна. (Килиг: История Дагестана. Махачкала, 1991. С. 137). Амма гьа йисан эхирра Самур дередиз, Куьре ва Кьазикьумух ханлухрин чилерал атай урус кьушунри чкадин гьакимриз артухан гьерекатар ийидай мумкинвал ганач. Гьак ятлани абур гьиле мумкинвал гьатай кумазни чапхунчивал давамарзавай. Месела, Табасаранда вичин езне Абдулла бегдихь галаз сад хьайи Шихали ханди ара-ара атлуьрин кьеретлар галаз Дербентдин ва Кьубадин муькариз кьезе, абур тарашзавай. 1810-йисуз Табасарандин агьалийрикай са кьадар кьушун кьватлай ам Кьуба ханлухдин Яргун хуьруьз атана. Ина ада а члавуз вири Лезгистандиз сейли тир Гьажи Шериф бегдин хва Ханбутай бегдихь галаз икьрар кутгунна. Кьуба патан хуьрерин лезгийр вичин патал желбна ва абурхь галаз санал Кьуба шегьер элкьуьрна кьуна.

Шегьер гьилий акьатайла урусрин сердерди Ширвандай иниз полковник Лисаневичан кьушун, гьакни адаз кь-

мек яз Ширван ва Нуха уезддин гьакимрин 5 агьзур аскер авай кьушун ракурна. Санлай 9 агьзурдав агакьна аскер Кьубадиз атана. Чичи хуьруьн патав абур лезгийрин ва табасаранвийрин 4 агьзур кас авай кьушундихь галаз чин-чинал атана. Кьати женгина кьадардиз пара тир ва хьсан яракьар гвай урусар уфтан хьана ва абур Кьуба шегьер кьуна. Ина Ханбутай бегдин кьушундайни гзаф лезгийр телеф хьана. Ханбутай бег цийи кьуватар кьватгун патал дагьлар галайнихь, Шихали хан Акушадиз фена. (Килиг: Кавказские горы. Сборник сведений. Тифлис, 1869. Гл. III).

1811-йисуз Шихали ханди Акушадин кьази Абубекран кьумекдалди лезгийр цийи дяведиз желбна. Ада 8 агьзурдин кьушун кьватгна Сурхай хандин хва Нугь бегни галаз Кьубадал вегьена. Чпирдал кьиле феи ягьунра генерал Гурьеван кьушун кьеве гьатна, вучиз лагьайла яргунви Ханбутай бегни чьехи кьеретгдин кьиле аваз Шихали хандин кьумекдиз атанай. Кьизгьин ягьунра урусрин кьушун магьлуб хьана ва абур Цехуьлиз хьфена. (Килиг: Мад гьана).

И вакьайрилай кьулухь Яргундал Ханбутай бегдихь галаз гьуьруьмиш хьайи Кьурбан Авараниди ам са бязи месэлайрин гьавурда туна. Шихали ханди халкьдин азадвал патал ваь, вичин хьуси макьсадар патал женг чуьгвазвайди я лагьана. Ахпа Шихали ханди лезги хуьрерин са кьадар агьалияр маса чкайриз куьчарнавайдакай хабар гана. (Килиг: Алкьвадар Гьасан эфенди. Асари-Дагьустан. Магьачкьала, 2015. Ч. 129). Идалай гьейри ада Табасаранда авай вахтунда Дербентдин ва Кьубадин

МУЖЬУФАР АВАЙ КЪАЗИ

гьа хуьрер тарашнатла лагьана. Ханбутай бегдиз дербентвийри Шихали хан чукурайдакайни хабар авачир. Кьурбан Авараниди 1801-йисуз Дербентдин агьалийри Астрахандин губернатордин кьумекдалди Шихали ханвилай акьудай дуьшуьшдикайни гегьеншдиз ихтилатна. (Килиг: История Дагестана. Махачкала, 1991. С. 137). Ада Шихали хандиз Сурхай хандихь галаз санал Кьурагьдал вегьез кьан хьайи месэлани рикел хкана.

Икьван делилрикай хабардар хьайи Ханбутай бегди нубатдин женгина Шихали хандиз кьумек ганач. Гьавилий урусри адан кьушун кукьварна. И ягьунрикай Алкьвадар эфендиди икь кьеней: «...Кьве вацрав агакьна вахт алатайда-лай кьулухь, урусрин чьехи кьушун галаз генерал-майор Хатунцев атана ва Рустов хуьруьн патав Шихали хандин кьушундихь галаз лап кьати женг кьиле фена. Кьве патайни гзаф инсанар кьена, Шихали хандин кьушун кукьварна, амайбури акагайвал катна. И женгина Акушадин кьази Абубекр яна кьена. Нугь бег вичин кьеретгни галаз Кьуба уезддай Куьре округдиз хтана ина акьвазна. Кьуба уезддай катлай Шихали хан Дагьустандиз акьатна.» (Алкьвадар Гьасан эфенди. Асари-Дагьустан. Магьачкьала, 2015. Ч. 130).

Гьуьгьунлай мад са вакьиади Кьурбан гьахьлу тирди субутна. 1813-йисан майдиз Шихали хандин терефдар Сурхай ханди урусрин пад хвена лугьуз Кьурагьин лезгийрал вегьена. Ингье Кьурбан кьегьалвал себеб яз кьурагьвийрихь галаз кьиле феи женг Сурхай хандин хийридиз хьанач.

Кьурагьвийрин женг

Кьурбан Аварани и дяведиз акси тир. Сурхай хандин ниятдикай хабар кьур алимди адан кьилив фена и ягьунри халкьдихь гзаф зарар хкурда лагьана.

Гьакимди адан гафар кваз кьунач. Дяве акьвазариз алахьай Кьурбан хандин акси экьечина. Гьавилий Сурхай алим дустагьханада туна. Ингье гьик ятлани хандин гьилибанрикай сада пуд лагьай юкьуз ам азад авуна. Гьуьгьунлай чир хьайивал, Сурхайн са бязи терефдарриз ва гьилибанриз кьурагьвийриз басрух гана кьанзавачир.

Азад хьайи Кьурбан геж тавуна Кьурагьиз атана. Ина ада чкадин агьалияр вичин патав кьватгна лагьана: «Мукьвара Сурхай хан Кьурагь муьтгьугьарун патал иниз кьведа. Чун жуван кьеретлар туькьуьрна адан хура акьвазна кьанзава.» Кьурагьви Мегьамедахь галаз санал кьве агьзурдалай гзаф терефдарар кьватлай Кьурбана Сурхай хандин вилик пад ам Кьурагьиз агакь тавунмаз кьуна кьанда лагьана. И план кьилиз акьудиз кьурагьвийриз Кьирийрин хуьрай ва кьунши хуьрерай атай кьеретгрини кьумек гана. Санлай и кьеретгара агьзурдав агакьна атлуяр авай. Гьа икь, са шумуд йикьан кьене душмандин хура акьвазун патал кьватг хьайибурун кьадар 4 агьзурдалай алатна.

Сурхай ханни секиндиз акьвазнавачир. Адани кьазикьумухвийрикай кьеретлар кьватгна женгиниз гьазурвилер акьвазвай. Вич уфтан жеда лагьана архайин хьайи Сурхай ханди Шихали хандивайни кьумекар кьачунвай. Са кьве йикьан кьене Кьурагь муьтгьугьариз кьан хьайи адан эрзиман рикле амукьна.

Кьиридинни Кьурагьин арада сенгерар туькьуьриз тур Кьурбана ва Мегьамеда вилик жергеда тимил кьуватар туна, душмандиз гьафилдай кьваларикай басрух гун кьетгна. Майдин сифте

йикьар алатайла Сурхай хан Кьиридал пайда хьана. Адаз ина ини вичиз терефдарар кьватгиз кьан хьана. Кьиривийрикай садни адан патаз элячина. Гьавилий ханди хуьруьнвийрин мал-девлет тарашна ва гьа и кардалди чкадин агьалийрин патай генани гзаф нифрет кьазанмишна.

Кьурагьиз агакьиз са шумуд верс амаз мягькемарнавай сенгерар акур Сурхай хан чаш амукьна. Кьурбан Авараниди адаз ивиар экьич тавуна кьулухь элкьвен меслят акуна. Ам акуна хьел акагай ханди лагьана: «Зун анжах ви кьил атлана кьулухь элкьведа.» Адан гаф сиве амаз кьурагьвийри кьваларикай Сурхайн кьеретгдиз басрух гана. Сад лагьай юкьуз кьиле феи женгина агьзурдав агакьна яракьлар кьадарай ханди кьулухь чугуна. Цийи кьиле-лай кьуватар кьватгна Кьурагьиз басрух гуз кьан хьайи адан акьулдиз текьвер са кар хьана. Хандин вилик Кьир патай кьезвай са чьехи кьеретг акьатна. Абур женгиник кьил кутурла, Кьурбан Авараниди ягьунар давамарун кьетг авуна. Кьве патакьай вичин кьеретг чуькуьз акурла Сурхай хан вучдайтлани тийжиз амукьна. Адан аскеррин чьехи пай телеф хьанвай. Амайбуруз чешне кьалурна эхирдал кьван женг чуьтун тавур ханди ва-цуд аскердин кьула аваз катна вичин чан куьтягна. Адан усалвал акур муькуь аскерри яракьар гадарна дяве акьвазарна. Лезгийри яракьар вахчуна абур чпин кьвалериз ахьайна. Чанда кичи гьатай Сурхай хан Дагьустанда акьваз тавуна Ирандиз катна. (Килиг: История Дагестана. Махачкала, 1991. С. 138).

Кьурбан Аварани чкадин агьалийрин тлалабуналди Кьурагьал амукьна. Ада Мегьамедан кьумекдалди медреса кардик кутуна акьалтзавай несил тербия авун кьарардиз кьачуна. Са шумуд йисуз ина кьвалахна, гьуьгьунлай Меккедиз феи Кьурбана гьурбатда вичин дуьнья дегишарна.

Муьзеффер МЕЛИКМАМЕДОВ

Кьегьалри халкьдин уьмуьрдиз экв гуда.

Лезги халкьдин мисал

Цийивилер

www.samurpress.net

Филиал кардик кутунва

Са шумуд югь инлай вилик Закарталада Азербайжандин Гьукуматдин Экономикадин Университетдин филиал кардик кутунва. Чирвилерин цийи кархана ачухардай мярекатда университетдин ректор Адалат Мурадова ва райондин кьил Мубариз Агьмедзадеди иштиракна. Абур кьейд авурвал, Закарталада филиал кардик кутун республикадин Президентдин кьайгьударвилдин нетижая.

Цийи филиалдин директорвиле профессор Оружали Рзаев тайинарнава. Ина экономикадин, финансин, бухгалтериядин ва бизнесдин рекьяй кадрияр гьазурда. Филиал ачухардай юкьуз студентрив билетар вугана. Ина 37 райондай 113 жегьилди кьелзава.

Цийи эцигунар

Исмаиллыда велосипеддин завод ачухардай мярекатдал Азербайжан Республикадин Президент Илгам Алиева районда туризм, халичачивал, чижерхьанвал, шуьмягьар гьасил авун вилик тухунихь ва хизанрин майишатар арадал гьунихь авсиятда райондин чьехибуруз талукь тапшуруьгьар ганай. И кардихь галаз алакьалу яз Исмаиллыда тедбиррин план ва талукь программа туькьуьрнай ва са кьиликай кьвалахар кьилиз акьудиз эгечина.

Куьруь вахтунда районда шумудни са эцигунар кьиле тухвана, цийи паркар кутуна. «Гуьнеш парк» иллаки вичихь ялдайди хьана. Исятда «Зенгезур» твар алай набутрин сагьламвилез кьумек гудай ял ягьидай меркезда эхиримжи крар тамамарзава. Гьа са вахтунда Кьальнжагь хуьре гьар йисуз 1000 тон аштерхандин як гьасилдай фабрика, Кейвенди хуьре 1500 кьил мал-кьура хуьдай комплекс, меркезда сувениррин завод, майваар кьапара твадай завод ва маса карханаар эцигзава.

Са кьадар вахт инлай вилик Исмаиллы шегьердин Хагани куьчеда 172 инсанди кьвалахдай халичачивилин фабрика ва Гьейдар Алиеван проспекта вад мертебадин мугьманхана эцигиз гагуннава. Мугьманхана арадиз гьун патал 3,5 миллион манатдин инвестициядикай менфят кьачуда.

Бахчаар эцигзава

Балакен районда аялрин бахчайрин кьадар кьвердавай пара жезва. И йикьара Гьениф хуьре чьехи бахча кардик кутунва. Адахь кьве группа ава.

Райондай малумат гайивал, эхиримжи пуд йисан кьене ина 5 бахча эцигнава. Абур герек тир аваданлухралди таьминарнава, аялар патал вири кьулайвилер арадал гьанва. Ина йисан эхирдалди ва виликай кьезмай йисуз мад са шумуд бахча кардик кутаз кьанзава.

ИЕР ЖЕЗВА КЦІАР

Вичин тѣбиатдал гьалтайла КцІарин иервилит тай авач. Ингѣ гьукуматдин кьайгьударвили ва зегьметдал рикІ алай кцІарвийрин алахьунри и иервилер югь-къандивай генани артухарзава. Гьам шегьер, гьамни райондин хуьрер абад жезва. Ина агьалийрин яшайиш хьсанарун патал герек тир кьулайвилер арадал гьизва. И жигьетдай алай йисан сентябрдин вацра кьиле фейи вакъиаяр кцІарвийр патал халисан сувариз элкьвена. 8-сентябрдиз цикьвед лагьай гьилера КцІариз атай Азербайжан Республикадин Президент Илгьам Алиева са кьадар цийи карханаар кардик кутадай мярекатра иштиракна. Заз абурукай лугьуз кІанзава.

ЦИЙИ РЕХЪ

Райондин 11 хуьруьн 12 агьзур агьалияр патал хьсан кьулайвилер арадал гьанвай КцІар-Манкьулидхуьр-Кьуьхуьруба рехъ Баку-Ростов шегьредал акьатзава. Им

акІ лагьай чІал я хьи, инай гьам Азербайжандин, гьамни Россиядин шегьерриз регьятдиз физ жезва. Цийи рекьин яргивал 24,7 километр, гьяркьувал 12 метр я.

Асфальтдикайни бетондикай менфят кьачуна хьсандиз цІалЦамарнавай рекьин хуьрерай тІуз физвай чкайрин кьерехра 1,5 метрдин гьяркьувиле секуяр эцигнава. Марфар кьвайила кІватІ жезвай ятар кьерехдиз акьудун паталди чІехи гунгаррикай менфят кьачуна. ГуьндузКеле хуьруьн муькьвел 184 метрдин яргивиле яд нормада твадай чка туькьурнава. Идалай гьейри Манкьулидхуьруьн кьаналдин кьилел вичин яргивал 9,6 метр, гьяркьувал 4 метр тир цийи муьгь эцигнава. Са гафуналди, рекьи агьалийриз яргьалди кьуллугь авун паталди вири тадаракар авунва.

ХЬИЛЕ МЕКТЕБ

Вириниз сейли тир машгьур алим, физикадинни математикадин илимрин доктор, профессор Керим Керимован тІварунихъ галай Хьилерин хуьруьн юкьван мектеб патал эцигнавай 3 гьавадин чІехи, иер дараматда 720

КцІар вилик физвай, иер, вири кьулайвилер авай абад райондиз элкьвенва.

Илгьам АЛИЕВ,
Азербайжан Республикадин
Президент

аялди кІелзава. И мектебдай 4 илимрин доктор, 6 илимрин кандидат акьатнава.

2015-йисан февралдилай эцигиз кьил кутур цийи мектебда 61 муаллимди кІвалахзава. Ина 2 физикадин, 2 химиядин ва 2 биологиядин лабораторияр, 350 чкадин тедебирар тухудай зал, чІехи спортзал, 92 чкадин хуьрехана, зегьметдал вердишардай 2 кабинет, 30 синиф, ктабхана, мектебдиз чимивал гун паталди тІебини газдал кІвалахзавай кьилди система ава. Мектеб гьакІни видеогуьзчивилин системадив, телефондин алакьадив, интернетдив таъминарнава. Адан гьен кьиллай-кьилиз абад авунва.

ШЕГЬЕР ПАТАЛ ПРОЕКТ

КцІар шегьердин 20 агьзурдав агакьна агьалияр патал фикирда кьунвай чІехи проект кьилиз акьуднава. И проектдив кьадайвал, кцІарвийр хьвадай цивди таъминардай система, гьакІни инин канализация цийи кьилелай кьайдада кутуна туькьурнава. Инлай кьулухь кцІарвийри я хьвадай цел, яни канализациядин месэладал гьалтайла азият чІугвадич. Проект кьилиз акьуддайла шегьер 2030-йисалди вилик

финин, ина мумкин тир дегишвилер хьунин месэлярни кваз кьунва.

КцІарин цин кьаналдин идара паталди цийи дараматни эцигнава. Ина кьуллугьдин кабинетар, ижласдин зал, зенгдин меркез, гьамбархана, информациядин технологийрин утагь, гьакІни маса куьмекчи утагьар ава. Шегьер хьвадай цивди ара датІана таъминарун паталди санлай чпин кьенен кьадар 3 агьзур кубметр тир 3 резервуар ва циз хлор ядай кьилди дарамат эцигнава. Цийи системади КцІар шегьердихъ галаз санал и райондин 7 ва Кьуба райондин 3 хуьрни цивди таъминарда.

МАДНИ АБАД ЖЕДА

КцІара тухвай цийивилерай райондин агьалийри Азербайжан Республикадин Президент Илгьам Алиеваз разивал кьалурна. Гьа инал заз ада жематдин вилик авур рахунрихъ галаз алакьалу яз са кьве месэла рикІел хкиз

кІанзава. Президентди кьейд авурвал, гьар йисуз КцІариз кьезвай ада чи райондиз хусидаказ кьайгьу кьалурзава ва гележегдани кьалурда. Ада лагьана: «Чна КцІар дуьньядин халкьариз талукь тир туризмдин меркездиз элкьурна кІанзава... Са гафни авачиз, кье «Шагь дагь» Туризмдин Меркез вичин иервилел, регьятвилел, ина арадал гьанвай кьулайвилерал гьалтайла вири дуьньядиз сейли ва чешнелу жезва.»

Президентди гьакІни КцІар райондани Яламада эцигнавай хьтин агропарк эцигна кІанзава лагьана. Ихьгин карханади чкадин агьалийрин дуланажагь хьсанариз куьмек гуда.

КцІар мадни абад авун паталди санал кІвалахна кІанзава лугьузвай Президентди инай хьфей кьве йикьалай кьилди серенжем кьабулна. А серенжемдив кьадайвал, КцІар шегьердин гзаф кІвалер авай дараматар асаслуказ

туькьур хьувун патал Президентдин игьтиятдин фондунай чи райондиз 3 миллион манат пул ахьайнава.

Гьуьруьят РУСТАМОВА,
КцІар шегьердин 2-нумрадин мектебдин муаллим

ЦМУРА ЦИЙИ МЕКТЕБ

Дагьустан Республикадин СтІал Сулейманан райондин кьадим хуьрерикай тир, вичай 3 генерал, 4 полковник, 5 илимрин докторар, 5 илимрин кандидатар акьатнавай Цмур гила вичин карчийралдини вириниз сейли жезва. 26-сентябрдиз хуьре генерал Мегьамедгьанифа Шайдаеван хва, медицинадин илимрин доктор Марат Шайдаеван такьатрихъ эцигнавай кьве гьавадин, 120 чкадин юкьван мектебдин дарамат кардик кутунва.

«Хуьр» тІвар ганвай куьмекдин пулар кІватІдай фондунин бине кутур Марат Шайдаева мектеб эцигун патал 50 миллион манат пулунин такьатар харжна. Идалай гьейри ада мектебдиз 5 миллион манатдин аваданлухар кьачуна.

Гила «Хуьр» фондуни агротехникумдихъ ва Дагьустандин Гьукуматдин Аграр Университетдихъ

ЧЕШНЕ КЪАЧУ!

галаз амадагвал авун кьарардиз кьачунва. Абуру хуьруьн мектебдин 9-11 синифра кІелзавай аялриз хуьруьн майишатдин пешеяр чирна шагьадатнамаяр вугуда. И шагьадатнамаяр гвай аялар имтигьан тагана агротехникумдиз ва Аграр Университетдин кьвед лагьай курсуниз кьабулда.

Исятда мектеб патал кІвалахдин база туькьурзава. Ина кьулъ авунвай алафар, нек ва майваяр гьасилдай цехар кардик кутада. И кар патал 40 гектар чилин майданар чара авунва. База сеbeb яз хуьре са шумуд цийи кІвалахдин чкаяр ахьа жеда. Базадай кьачузвай гелердив гьам мектеб хуьда, гьам муаллимриз алава мажибар гуда, гьамни абур патал кІвал эцигда.

- Всю сознательную жизнь меня мучает одна мысль: почему у нас нет ни одного художественного фильма на лезгинском языке? Ведь так приятно услышать родную речь с экрана, почувствовать весь колорит родного быта, насладиться

- Как идёт подготовка?

- Тщательно работаю над сценарием. Это самая трудная задача, ведь нужна детальная обработка всех сцен. Продолжается отбор желающих сниматься в фильме. Скажу откровенно: не думала, что наши соотечественники проявят такой интерес к нему. На одну роль претендуют по 4-5 человек. С января у нас начнутся репетиции. Но, набор артистов еще не закончился, ждём

ХОЛОДНОЕ СОЛНЦЕ

- Седает ханум, несколько месяцев назад мы узнали о том, что вы планируете создать художественный фильм на родном языке. Об этом писали газеты, сайты, были показаны сюжеты на республиканских телеканалах. Интересная весть нас всех обрадовала. Расскажите, пожалуйста, откуда взялась эта идея?

- Если я скажу, что люблю лезгинский язык, это прозвучит банально. Кто не любит свой родной язык? Но, я не просто его люблю, а обожаю, боготворю, горжусь им, думаю о нём, страдаю. Мне до боли обидно, что такой красивый в звучании, богатый древний язык может превратиться в наше прошлое. Осознание того, что по примеру сотен других языков он может уйти из жизни, а этот процесс уже идет, угнетает меня. Ведь язык - самое богатое наследие человечества, это бесценное сокровище, дарованное нам Всевышним. Как же его задокументировать, чтобы колорит и красота его сохранились? Книжки не в силах передать всё богатство языка. Методы лингвистов не всем доступны. Значит, нужен художественный фильм, который посредством языка сможет показать этническую культуру, тот самобытный мир, что отражает характер нашего народа.

- Вы полагаетесь на свой же опыт? Я имею в виду два музыкально-документальных фильма «Зи хайи эл» («Мой родной край»). Их просмотры в интернете насчитывают десятки тысяч.

- Да, эти два двухчасовых фильма были сняты в 2004 и 2008 годах. Несмотря на то, что съёмки проводились в Кусарском районе, сюжеты близки всем лезгинам, проживающим в самых разных странах. Ведь там звучит родная речь, рассказывается о культуре, быте и традициях лезгин. Я получила сотни благодарных откликов от зрителей. Конечно, никто не знает, сколько сил, времени, тревог, переживаний, материальных затрат потребовалось мне для достижения этой цели, это всегда остается за кадром. Но, оно того стоило. Я была счастлива воплотить в реальность идею, которая не давала мне покоя много лет.

- Снять полнометражный художественный фильм - это тяжёлый труд, большая ответственность и непредсказуемые расходы. Как вы справитесь с этим?

Так называется художественный фильм на лезгинском языке, съёмки которого начнутся в скором времени. Интервью с руководителем проекта С. Керимовой.

добрими народными традициями, помечтать под звуки лезгинских мелодий. Когда я заряжаюсь какой-то идеей - теряю покой, не могу успокоиться, пока не осуществлю её. Что касается создания фильма, на этом поприще у меня есть небольшой опыт. В молодости я несколько лет сотрудничала с республиканским телевидением. У меня были авторские программы, для которых я снимала интересные сюжеты, комментировала их. Надеюсь, что этот опыт вкуче с огромным желанием помогут мне.

- За основу фильма взята ваша пьеса «Холодное солнце». Я читал это произведение, и скажу честно, оно на меня произвело сильное впечатление. Вам кто-то подсказал использовать его в качестве сценария, или это ваша идея?

- Читатели по достоинству оценили это произведение. Многие из них, как, впрочем, и я, не скрывали своего желания увидеть его сценическое воплощение. Но, ни Кусарский, ни Дербентский Лезгинские театры так и не поставили его. Вот уже 13 лет жду. Обидно. А с другой стороны, наверное, это и хорошо, что не поставили. Ведь это драматическое произведение, где рассказывается о глубоких человеческих чувствах. У экранного произведения больше возможностей передать всю гамму чувств. Вот я и решила снять фильм и показать философию чувств моего народа, раскрыть его характер. Почему я выбрала именно это произведение? Потому что пьеса колоритная, она богата нашими традициями и обычаями, язык ее прост и доступен. Музыка, которая будет использоваться в фильме, уже записана. Ансамбль «Сувар», который также будет принимать участие в съёмках фильма, в силах показать песенную и танцевальную культуру лезгин. События фильма происходят в селе Яргун Кусарского района. Вести съёмки именно в тех местах, о которых рассказывается в оригинале произведения удобнее и интереснее.

всех желающих в редакции газеты «Самур».

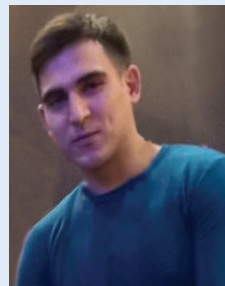
- Есть ли у проекта спонсоры? Ведь, как я знаю, вы обращались в социальных сетях с призывом к землякам. Отозвался ли кто-нибудь из наших меценатов?

- К сожалению, до сих пор ни один спонсор не откликнулся. Это конечно, огорчает. Думаешь, неужели всем все безразлично? А может, они и не в курсе того, что готовится такой проект? Я, все же, не теряю надежду. Верю, что соотечественники откликнутся на наш зов. В то же время у нас есть добровольцы, которые хотят своими силами что-то сделать для фильма. Они звонят, интересуются нашими делами, предлагают посильную помощь. А помощь нам нужна самая разная. К примеру, сейчас нам срочно нужна профессиональная камера, чтобы снять пробные кадры. Требуются профессиональный оператор и монтажник. Возможно, кто-то откликнется.

- Что бы вы хотели сказать будущим зрителям фильма?

- Это первая такая попытка, поэтому и большая ответственность. Каким он будет, зависит от всех нас. Поэтому, хочу сказать, что создание этого фильма - народный проект. Для его осуществления объявлен «мел» - народный субботник, который близок каждому из нас, который, как в старые добрые времена объединит нас, укрепит между нами дружбу, вселит радость, веру и гордость в наши сердца. Призываю всех принять активное участие в нашем добровольном творческом субботнике.

- Спасибо за интересное интервью, Седает ханум! Хочу пожелать вам успехов в претворении в жизнь народного проекта. В свою очередь, хочу выразить готовность помочь проекту. Не могу просто ждать, когда появится фильм, хочу действовать. И таких как я, уверяю вас, немало.

Интервью вел
Нураддин АЛХАСОВ

УРОКИ МУЖЕСТВА

РАБОТАЙТЕ, БРАТЯ!

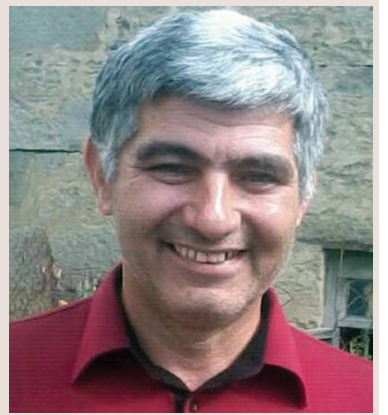
В сети появилось видео расстрела Магомеда Нурбагандова, который был убит боевиками в одном из лесных массивов в Сергокалинского района Дагестанской Республики. Боевики наткнулись на двоюродных

братьев Магомеда и Абдурашида Нурбагандовых в лесном массиве, где они проводили свой отдых. Обнаружив удостоверение полицейского, боевики жестоко расправились с Магомедом и его братом Абдурашидом, снимая весь процесс расстрела на видео. Запись убийства боевиками позднее была выложена в сеть, однако как выяснилось впоследствии, бандиты вырезали «невыгодный» для агитации кусок, свидетельствующий о мужественном поведении младшего лейтенанта полиции. В ответ на требование боевиков обратиться к сослуживцам и призвать их больше не работать в правоохранительных органах, Магомед Нурбагандов, глядя в камеру, произнес: «Работайте, братья!» После этого он был убит.

Указом Президента Российской Федерации от 21 сентября 2016 года лейтенант полиции Магомед Нурбагандов посмертно удостоен звания Героя Российской Федерации за мужество и героизм, проявленные при исполнении служебного долга. Президент Владимир Путин на встрече с родителями полицейского назвал его «настоящим героем, настоящим мужчиной, который под угрозой смерти остался верен присяге, долгу и своему народу».

РАССТРЕЛЯЙТЕ МЕНЯ!

Зейнудин Батманов был жизнерадостным, смелым горцем. Ему, награжденному в 1987 году медалью «За отличие в воинской службе» II степени, было всего 48 лет, воспитывал дочь и троих сыновей, которые навсегда теперь останутся сиротами на плечах хрупкой матери, которая сама нуждается в постоянной поддержке. А как же быть с 90-летней матерью?

Как всегда, лесничий Зейнудин ухаживал в лесу за молодыми деревьями. Услышав плач ребёнка, он направился на звук плача ребёнка. Увидел, как шестеро вооружённых людей издеваются над молодой супружеской четой, стоявших на коленях, а ребёнок валялся поодаль на земле. Он всё понял.

Это рассказал Нариман Баширов - убийца, снимавший всё это на видео, расстрелявший Зейнудина.

Зейнудину удалось уговорить их главаря освободить семью - мужа, жену и 4-х месячную дочь, сам вызвался заменить их.

Когда Зейнудин освободил и сопроводил семью, сам вызвался заменить их, ему велели вызвать начальника Курахского РОВД ДР с нарядом, они достойно встретят их, а его отпустят. Зейнудин ответил: «Как я, потом, людям в глаза смотреть буду? Лучше, расстреляйте меня!» Они насильно хотели заставить Зейнудина позвонить. Зейнудин стоял на своём. Что сможет сделать безоружный горец, хоть и был сильным, против 6-ти вооружённых бандитов? Его тело, всё было в гематомах. В него выпустили 4 пули, приговаривая, лесники - наши враги!

Халилбег ХАЛИЛБЕГОВ

Цийивилер

www.samurpress.net

Кьилиз акьудзава

Гьейдар Алиеван Фондуни президент, Милли Межлисдин депутат Мегьрибан Алиева аялриз кьайгьу

кьалурун патал кьиле тухузвай крар гзаф хийирлубур я. Фондуни «Цийи жезвай Азербайджандиз цийи мектеб», «Аялрин квалер ва интернет мектебар» проект аргалкуналди кьиле тухузва. Эхиримжи 10 йисан кьене Мегьрибан Алиевдин кьайгьударвилинетиза яз чи республикада 300-далай гзаф мектебар, аялрин бахчар, аялрин квалер ва интернет мектебар эцигна кардик кутунва.

Фондуни талукь проектдив кьадайвал, и йикьара Товузда аялрин квал-бахча, Балакен шегьерда чьехи бахча, Шекида 100 чкадин бахча эцигна кардик кутунва. Йисан эхирдалди мад са шумуд района цийи бахчар ачухарда.

И йикьара Фондуни куьмекдалди Бакуда 1000 жегьилдивай яшамиз жедай студентрин квал эцигунин проект кардик кутунва.

Тукьуьр хьийида

Са шумуд юг инлай вилик Азербайжан Республикадин Президент Илгам Алиева Хачмаз

шегьердиз талукь серенжем кьабулна. Серенжемда кьалурнавайвал, эхиримжи йисара Хачмаз генани йигиндаказ вилик физва. Ина Модул электрикдин станция, Олимпиядин комплекс, Пайдахдин майдандин комплекс, набутрин ва шегьидрин хизанар патал 4 яшайишдин дарамат эцигнава, райондин кьилин азархана, медениятдин меркез цийи кьилелай тукьуьрнава. Ина тарихдин музей, «Халича», «Кьилдин ксар», «Халкьарин дуствал», «Пайдах» музей, шикилрин галерея кардик кутунва. Идалай гьейри 50 агьзур агьалийриз кьуллугьзавай 38 хуьруьн 52 километрдин яргьивиле рекьер гуьнгуьна хтунва.

Серенжемдив кьадайвал, гила шегьердин мад 24 гзаф квалер авай дараматар тукьуьр хувун патал Президентдин игьтиятдин фондунай Хачмаз шегьердиз 3 миллион манат пул чара авунва.

Хуьрерин рекьер патал

Шеки райондин Агьа Гуьйнуьк-Кьилин Гуьйнуьк-Кьилин Шабалыд рехь тухвана куьгьгун патал Азербайжан Республикадин Президентдин талукь серенжемдалди «Автомобилдин рекьер» бюджетдин фондуни такьатрикай алава яз 1,5 миллион манат пул чара авунва. Гьа са вахтунда финансрин министерстводиз ва «Азербайтоил» идарадиз талукь тапшуругьар ганва.

Эхиримжи вахтара Шекида хуьрерин рекьер гуьнгуьна хтуниз мукьувай фикир гузва, агьалияр патал кьулайвилер арадал гьизва. Гьакьини Шекидиз кьезвай туристрин кьадарни йис-сандивай пара жезвайди кваз кьунва. Гьавилай ина герек тир инфраструктуран хьунух герек я.

Умная мысль звучит на всех языках.

Джон Драйден

БОЛЬШОЙ ВКЛАД В ИСТОРИЮ

На днях в издательстве «Лотос» города Махачкалы вышла в свет книга Музаффера Меликмамедова под названием «Хаджи Давуд».

Читатель! Эта книга пробудит в тебе чувство национальной гордости. Она прольет свет на многие вопросы. Ты поймешь, почему до сих пор не было дано правильной оценки народно-освободительному движению, возглавляемому выдающимся лезгинским полководцем XVIII века Хаджи Давудом Мюшкюрви, освободившим Азербайджан и Дагестан от иранской оккупации. Будешь гордиться своей историей, своими героями. Ты почувствуешь, что эта книга является действенным ответом горе-историкам, вышедшим из «советской шинели», и некоторым современным авторам, называющим народно-освободительное движение, возглавляемое Хаджи Давудом, «разбойничьим движением», его мятежные отряды - «разбойничьими шайками», а бои против иранского гнета - «бесчинством» и «разбоем», словом, всем, кто фальсифицировал историю.

Известный мастер пера, писатель, журналист, историк Музаффар Меликмамедов, считающийся первым из лезгинских авторов, обратившихся к данной теме, опубликовавший еще в 80-90-е годы минувшего столетия ряд статей, связанных с Хаджи Давудом, исследовавший народно-освободительное движение, окинув историю новым взглядом с точки зрения современных требований, использовал годами собираемые богатые архивные материалы и впервые представил доселе не известные читателю многочисленные новые документы и источники. Автор, уделивший особое внимание доведению до читателя новых фактов, связанных с Хаджи Давудом и освободительным движением, широко осветил деятельность своего героя, как отважного полководца, умного политика, мудрого государственного деятеля, создал его содержательный и запоминающийся образ.

Привлекают внимание также представленные в книге очерки о союзниках и соратниках Хаджи Давуда. Автор впервые упомянул еще одного соратника

Хаджи Давуда - отважного Курбана из южно-дагестанского села Бутхюр, описал его героизм. Своими исследованиями он так же доказывает, что старший сын Хаджи Давуда Сулейман бек был одним из ближайших соратников отца, семь лет отважно защищал крепость Тенге.

Многолетние поиски позволили М.Меликмамедову обстоятельно исследовать ряд побед Хаджи Давуда. В то время как в исторической литературе некоторые из этих побед лишь упоминаются, автор достаточно подробно приводит в книге описание ряда боев, обстоятельно повествует о ярких победах, одержанных Хаджи Давудом при освобождении Шамахи, Мугана, Карабаха, Тебриза, Ардебилля от иранских войск.

Ценность книги преумножают и главы, содержащие мысли, высказанные в связи с Хаджи Давудом и возглавляемым им народно-освободительным движением, а также исторические письма. Читатель впервые знакомится с большинством представленных здесь документов.

Эта книга, наряду с историей, вносит новый вклад и в лезгинскую литературу. Именно М.Меликмамедов впервые собрал и представил читателям созданные народом героические песни об отваге Хаджи Давуда, а также поэму, посвященную ему жителем южно-дагестанского села Джаба Наврузом, являвшимся современником полководца и участником боев с иранскими захватчиками. Доведение до читателя этих произведений на лезгинском и русском языках заслуживает одобрения.

Как известно, существует множество

противоречивых мнений, связанных с народно-освободительным движением, возглавляемым Хаджи Давудом. Большинство авторов, живших до Октябрьской революции, а также историков, проводивших изыскания в первые годы советского периода, вместо глубокого исследования движения, обстоятельного изучения внутренних и внешних факторов, сыгравших свою роль в его возникновении, определения места и роли в нем Хаджи Давуда, как организатора и руководителя, представили движение как «стихийные разбои и грабежи». Лишь после Великой Отечественной войны в работах таких азербайджанских и дагестанских историков, как В.Н.Левитов, Ф.М.Алиев, А.Р.Шихсаидов, Х.Х.Рамазанов, А.И. Тамай, А.А. Бугаев, движение, возглавляемое Хаджи Давудом, стало характеризоваться, как народно-освободительное. В 2006 году увидела свет монография лезгинского историка А.А. Бугаева «Народно-освободительное движение на Восточном Кавказе, возглавляемое Хаджи Давудом Мюшкюрским», как первая специальная исследовательская работа в этой области. Опираясь в своем научном труде на многочисленные фактические материалы, автор доказал, что движение, возглавляемое Хаджи Давудом, является народным, национально-освободительным движением, направленным против иноземных захватчиков.

Книга М.Меликмамедова «Хаджи Давуд» дополняет данную тему, выдвигает новую концепцию в этой области. В отличие от предыдущих авторов он глубже исследует движение, шире освещает его ведущие силы, цели и задачи, этапы, роль Хаджи Давуда, как организатора и руководителя, и его соратников. Он впервые раскрывает доселе не изученные стороны движения, представляет читателю богатый фактический материал.

Все это позволяет говорить о том, что книга «Хаджи Давуд», явившаяся результатом многолетних напряженных изысканий М.Меликмамедова, - большое событие в жизни нашего народа, важный вклад в нашу историю.

Седает КЕРИМОВА

КТАБРИН МЕКЕРА

Дагьустандин кьилин шегьер тир Магьачкьалада и йисан эхирдалди вад лагьай сеферда ктабрин мекера (ярмарка) кьиле тухун кьарардиз кьачунва. Алатай йисуз «Тарки-Тау 2015» тивар ганвай ктабрин мекерада Россиядин 5 ва Дагьустандин 13 чапханади иштиракнай. Алай йисуз и мярекатда Россиядин 10, Дагьустандин 14 чапханади кьелдайбурув чпин ктабар агакьарда. Мекерадин вахтунда Магьачкьаладиз Москвадай, Санкт-Петербургдай, Пермдай, Новосибирскдай, Красноярскдай, Ярославлдай, Волгограддай, Казандай, Грозньдай, Астрахандай мугьманар кьведа.

Мекерадин сад лагьай югь, адет тирвал, милли эдебиятрин югь яз малумарда. Магьачкьаладин ктабханайра жуьреба-жуьре гуьруьшар, элкьвей столар, выставкаяр, конкурсар тешкилда. Чкадин чапханайрин директорри ва республикадин милли ктабханадин директорди милли эдебиятар хуьнин, абур электронный кьайдайриз элкьурунин жигьетдай кьиле тухузвай кваларикай ихтилатда.

Ктабриз бахшзавай чьехи мярекатда республикадин чара-чара халкьарин векилар тир шайри, кьхьирагри, журналистри, чалан пешекарри, алмри мукьувай иштиракда, мекерадиз

кьезвайбуруз чпин хуси эсерар теклифда. Иниз мектебра, колледжра, институтра кьелзавай жегьилар мадни пара кьведа. Абуру са жерге ктабрин презентацияра иштиракда, чапханайрин цийи ктабар гьилик ийида, зарийрихь галаз марагьлу гуьруьшар тухуда.

Мярекатдин вахтунда Дагьустандин халкьдин алатрин гьукуматдин ансамблдин ва маса коллективрин концертарни кьиле фида. Са гафуналди, алай йисуз ктабрин мекера генани гурлуди жедат.

Муса МЕГЬАМЕДОВ,
Магьачкьала шегьер

“САМУР ДИН” МЕКТЕБ

АЯЛРИЗ ХВЕШИ ЖЕДА

И йи-къара «Азер-байжан» чапханади Седакъет Керимовадин аялар патал кхъенвай мад са ктаб чапдай акъуднава. «Лейн мани» твар ганвай и ктабда ирид мах гъатнава. Абуру гъайванрикай, къушарикай ва набататрикай туькьурнавай махар я. Адет тирвал, гъайванрикай туькьурнавай халкъдин махара гзаф дуьшуьшра гъалтзавай вакъиаяр акъулди четин къатудайбуру, суьгьур квайбуру жеда. Абуру вири патарихъай хиялар гзаф, гъакъикъи яшайиш тимил кваз туькьурда. Им халкъдин махарин синих туш, абурун къетленвал я.

Халкъдин махарилай тавафатлу яз С.Керимовади кхъенвай махарик квай крар, вакъиаяр акъулди хъсандиз къатудайбуру,

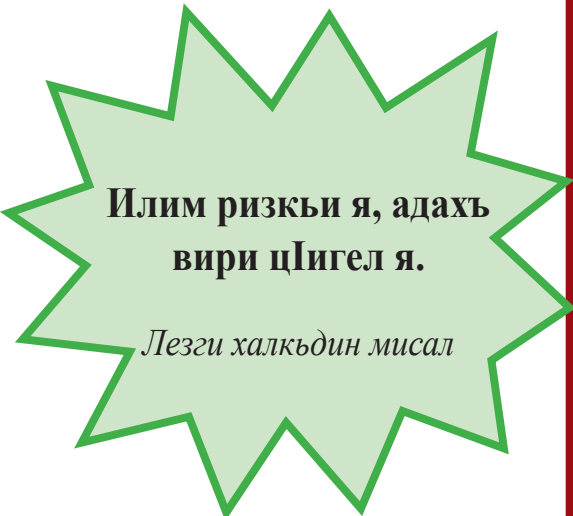
гъакъикъатда жедайбуру я. Гъавилияй алакьунар авай кекледиз тамун къушари къалурауай къайгъусузвили, маса гъайванри вичиз кеждиз килигзавагъани, Филин твар алай филдин баладин къенивили, адан масабуруз куьмек гуни, Зузи лугъудай тутукъушдин кстахвилери, Савган лаклаб алай кици гъвечи Селез къалурауай вафалувили, кланивилихъни вафалувилихъ ялзавай Лей ва Дан твар алай къугъарин вакъиаяди келдайбурув келелай фагъумиз тазва.

Ктабда гъатнавай махара северен ва жанавурдин вективал, пехърен пехилвал, липлиприн футвачивал, жегъил тарарин хиянаткарвал къалурзавай кхъирагди, гъа са вахтунда аялриз умунвални кланивал, къенивални къегъалвал, къайгъударвални дуствал кланарзава. Ада къелемдиз къачунвай образар рикел аламукъдайбуру я.

Лезги халкъдин махара хъиз, инани аялриз тербия гуни метлеб ава. Гъа и жигъетди ктабдин къиметлувал генани артухарзава. Гъахълувал, адалат, мердвал, гъакъикъи дуствал вяз ийизвай

и махар гъвечи-чехи талана вирикелзавайбурун рикъай хабар гузвайбуру я ва гъавилияй С.Керимовадин и ктабни гъилияй-гъилиз фидайди хъанва.

Цийи ктабдин къетленвилерикай сад ам я хъи, вири махар кутугай иер шикилралди тамарнава. И иер шикилар чугунвайди лагъайтла, автордин хтул, Бакудин 27-нумрадин мектебдин 4-синифда келзавай, вичин 10 яшар хъанвай Садия Насруллаева я. И гъвечи рушан алакьунрал ада чугунвай шикилар акурла вири гъейран жезва. Гъавилияй и ктаб паталди пешекарри чугур шикилрикай хуш тагай авторди Садиядин шикилрикай менфят къачунва.

Илим ризкъи я, адахъ вири цигел я.
Лезги халкъдин мисал

ЧИР ХЪУХЪ ЧІАЛАН ЖЕНГЧИ

Чи чехи алим Гъажибег Гъажибеговал къведалди хайи чіалан женгчи хъиз вири Дагъустандиз сейли хъайи Алкъадар Абдул Къадир Советрин девирда и республикада сифте яз пуд чіалал - лезги, урус ва туьрк чіаларал элифба ктабар кхъей педагог я. Са вахтунда ада Петровскдин (гилан Магъачкъаладин) урус-мусурман мектебдин директорвиле, гуьгьуьнлай 1931-йисалди Дагъустандин Маарифдин Халкъдин Комиссариатда жавабдар къуллугъдал кваллахнай. Са шумуд йисуз ина квалалахъдалай къуллукъ ада гуьгьуьллуодаказ и везифадила гъил къачунай ва вичин хайи хуьруьз хъфена аялриз лезги ва урус чіалан тарсар ганай.

1928-йисуз Алкъадар Абдул Къадир Магъачкъалада «Цийи лезги илифарни сифте келдай ктаб» твар ганвай учебник, 1934-йисуз «Букварь» чапдай акъуднай. И чіалан женгчиди 1944-йисуз вичин дуьнья дегишарайдалай къуллукъ, 1945-йисуз адан сифтегъан мектебра келзавай аялар патал «Букварь» ктаб акъатнай. Абдул Къадир гъакъни чи машгъур чіалан алим Мегъамед Гъажибеговахъ галаз санал къве учебник кхъенай. Сад лагъай синифдин аялар патал кхъей ктаб 1957-йисуз Магъачкъалада чап хъанай.

Алкъадар Абдул Къадир сифте яз лезги хрестоматия патал цудралди шиирар кхъенай. Алатай асирдин 30-йисара адан «Къуд», «Аялар», «Келла» ва маса шиирар лезги аялриз хуралай чидай. Ада гъакъни сифтегъан мектебра лезги чіалан тарсар гузвай муаллимар патал са шумуд методикадин ктаб кхъенай.

Са береда варз цава къилди яз авай. Ялгъузвили къарай атлуз-вай адан. Цавай агъуз килигайла, ана лугъуз-хъуьрезвай, шадвилелди умуьр гъалзавай инсанарни гъайванар акваз генани къекъифзавай варз.

«Бахтатарар! Захъни дустар хъанайтла, хуп хъсан тир», - лугъуз хиялри тухудай ам.

Садра, варз гъамишанди хъиз йифиз цавукай куьре хъанвай чавуз, агъадихъ квай чехи вирай цугъдай ванер атана адаз. Гъвечи лацу гъетер чпел вегъенвай чехи гъетрен сарарик акатуникай кичела, гъарай ацалтна катзавай. Абуру гагъ санал кват жез, гагъ гъарад санихъ чиклиз, адан къил алцуариз алахъзавай.

Гъетерин и гъал акваз язух атай вацра лагъана:

- Галатначни куьн кичевиле умуьр гъалуникай? Икъван иер куьн рагъул ятара терг жезва хъи!

- Чун чи чандин дердида ава. Иервал нин рикел ала?! - жаваб гана гъетери.

- За куьн зи къилив, цавуз ялайтла гъикъ хъурай? Клеви дустар жедай чун. Ингъе са кар ава хъи, юкъуз куьн садазни аквадач. Куьн йифен мугъманар жеда.

- Чун тахъайтлани юкъуз аквазвайди туш, лужуна аваз ксузвайди я. Цав кландачаз, бес аниз гъикъ акъатда?

- Акъ ятла яб акал. Ацлай варз

авай йифиз зун чиливцардив агатда. Зи виликай хъиз, цин винелай вацран рехъ ахъа жеда. Гъа рехъ къуна куьне зун галайнихъ сирнав ая.

И ихтилат чилин гъайванризни ван хъана. Садни и кар тлуькьудайдан чіалахъ тушир. Гъавилияй и кардин эхир гъикъ жедатла акваз кланз ацлай вацран рехъ хуьз хъана абуру.

Са шумуд йикъалай ацлай варз цава акурла, гъиванар вирин керел

патаз лугъуз тежер секинвал чкланвай. Гъайванар пагъ атлана, сад-садаз килигиз амай.

Садлагъана варз цавуз хкаж хъана, ам фарфалаг хъиз са чкадал элкъез эгечіна. Ам элкъуьнвай къуд патаз царцар гузвай гъетер чиклизвай. Чпикай са геренда цавун гъетер хъанвай абуру хвешивилей вацралайни гзаф экв гузвай. Цав лугъуз тежер къван иер хъанвай.

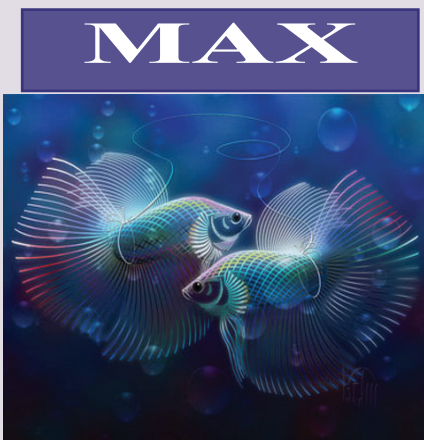
Чилелай и аламатдин кардиз килигзавай гъайванрин пагъ атлана. Гъабурзни гъетери хъиз цава цантрапар гуз кланзавай. Чебни тухурай лугъуз жанавурди къуй ягъизвай, хъиперилай къур-къурдин ван алахъзавай, чигъичигъри хордив гъарайзавай. Вацраз лагъайтла, вичин цийи дустар авай чкада мад садни ахквазмачир.

Гъетер чпин цийи квалел ашукъ хъанвай, ина абурухъ садани кяйзавачир. Акур-акурда абурун иервиллиз килигиз, рикле мурадар къазвай.

Гъа йикъалай вацраз теквал вуч ятла чир хъхъанач. Гила адахъ вич садрани ялгъуз тадачир, рикъ аладардай дустар авай.

Жанавурур, хъиперни чигъичигъар лагъайтла, гъа бередилай гъар варз акъатайла цавуз килигиз, пехилвилей жуьреба-жуьре ванер акъудиз жеда.

ГЪЕТЕР

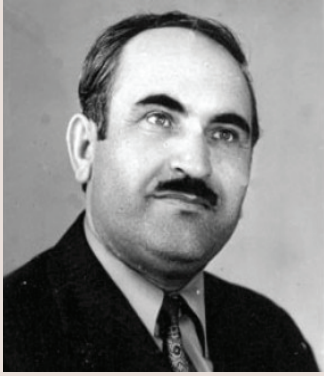
кватл хъана. Варз, вичи лагъайвал, агъуз хъана чиливцардив агатна. Гъвечи гъетери вацра чирайвал, цин винел аквазвай вацран рехъ къуна, ам галайнихъ сирнавна. Абуру къвердавай гъвечи жезвай. Са герендилай абурун гелни амачир. Къуд

АЗИЗРИН Севда

Айнур БАЙБУЛАТОВА

ШЕЙХ МАРУФ ЖАГЪУРНАЙ

РИКІЕЛ ЖХУН

алимри кхьенвай гъилин Кваталарни хуьзва. Ина маса уьлквейрин алимри, медресайра тарсар гузвай муьршуьдри кхьей гъилин кваталара чпин кьелемдин сагъибрихъ галаз санал фарс, араб ва азербайжан члаларал эсерар яратмишнавай лезги, авар ва гъакни маса халкъарин векилрин эсеррикай малуматар ава. Ихътинбурукай сад Къурагъви Шейх Маруф я.

Гъилин Хатларин Институтдин фондуна миhek рангунин хамунин жилдина авай 544 чиникай ибарат, сифте ва эхиримжи чинал пуд медальондин шикил алай, нестелиг хатлуналди гъижридин 1050-йисуз (милади 1640) кхьенвай са кватал авай. И кваталда Рагъкъеьчдаи патан фарс члалал кхьенвай 94 кудратлу кьелемдин сагъибдин шиирар гъатнава. Кваталдин кьене ам мус кхьенватла кьалурдай тарих, гъина ва ни кхьенватла чирдай малумат авач.

Кваталдин сифте чина «Шагънаме» хътин члехи гуьмбет туйкуьрна поэзиядин цавара гъамиша нур гузвай фарсарин шаир Абдулкъасум Фирдовсидин шиир ганва. Кваталда гъакни Гъиндистандин члехи шаир, фарс члалал кхьенвай Эмир Хосров Дегълеви, Ирандин члехи кьелемгъили Нураддин Абдуррагъман ибн-Агъмед, Луйтфи, Саиб, Эвгъеди хътин шаиррин эсерарни ава. Са гафни авачиз кваталда гъатнавай шиирар гъа девирда Рагъкъеьчдаи патан уьлквейра гзаф машгур хъайи шаирриз махсусбур я лугъуз жеда. РикI шадардай квалала ам

я хьи, поэзиядин и корифейрихъ галаз са жергеда лезги шаирни ава. Кваталда вичихъ ялзавай эсеррикай садни Къурагъви Шейх Маруфан рубаи я.

XIV-XV виш йисара яшамин хъайи кудратлу кьелемгъили Шейх Маруфан твар Рагъкъеьчдаи патан халкъариз фадлай чизватлани, вичин ватанда, вичин халкъдин арада кьедалди адакай чирвилер авач. Шейх Маруфа фарс члалалди кхьенвай рубаида лугъузва:

*И цавар, и чилер на яратмишина,
И дунья эбеди туйкуьрна вуна.
Я Аллагъ! Вун хъухъа даим заз куймек,
Зунни хуибахт жеда ви ценер кьуна.*

«Маруф» шаирдин твар туш, лакаб я. И гафунин мана араб члалалди «чидай», «малум тир», «машгурди» я. Шейх Маруф вичин девирдин члехи алим, Рагъкъеьчдаи патан машгур шаир хъиз, Шираз, Гьерат, Нишапур, Исфагъан, Мешгъед, Гьемедан, Шам хътин шегъеррани чидай ва а чкайрин шаирринни алимри адахъ галаз алакъа хуьдай. Фарс, араб ва туйрк члаларал туйкуьрнавай эдебияткай гзаф чирвилер авай кудратлу лезги шаирдиз мумкин я хьи, Фирдовсидиз, Низамидиз, Эмир Хосров Дегълевидиз, Алишир Невадиз ва гзаф маса устадриз хъиз, жилдералди эсерар хъанай.

Лезги эдебиятдин векилрин хейлин эсерар кье хайи халкъдиз малум тушиз, маса-маса уьлквейрин архивра, фондара руквади кьуна, гадарна ама. Чи гъиле авай материалри, фарс члалалди эсерар яратмишнавай Шейх Маруфан рубаиди и фикир лугъудай мумкинвал гузва, чун гъахълу тирди мад сеферда субутзава.

“САМУР”

Филологиядин илимрин доктор, Азербайжан Республикадин Гъилин Хатларин Институтдин кьилин кьуллугъчи Мавлуд Ярагъмедов «Самур» газетдин клевди дустарикай тир. Ам фад-фад редакциядиз илифдай, чяхъ галаз сятралди мар-рагълу ихтилатар ийидай. Ам чавай къакъатна 15 йис хъанвай и йикъара чи камалгъили мад гъилера рикел хкана чна. Адан сад лагъай илифун гъич рикелдай алатдач. Агъсакъал алимдиз хвешизвай къван вуч тир! Салам гайидалай кьулухъ ада лагъанай:

- Муштулудхай вуч гуда куйне? Фадни алава хъуьнуай: - Заз XIV виш йисарин лезги шаир жагъанва! Къурагъви Шейх Маруф!

Ахпа ада чаз галай-галайвал адакай ихтилатна. Чнани и малумат газетдин 1-октябрдин тилитдиз акъуднай. Ингъе ам.

Азербайжандин Гъилин Хатларин Институтдин Къизилдин Фондуна са гзаф маса халкъарин хъиз Дагъустандин ва гъакни лезги халкъдин шаир ва

ША ЛЕЗГИ ЧАЛАЛА РАХАН

За хъсан келда - Я буду хорошо учиться

- Фад ша, геж жезва чун.
- Прибавь шагу, мы опаздываем.
- Буба, заз мектебдиз физ кланзавач. Заз ана къарай къевезвач.
- Папа, я не хочу в школу. Мне там скучно.
- Бес ваз вуч ийиз кланзав?
- А что тебе хочется делать?
- Къугъваз.
- Играть.
- Тарсар куйтягъайдалай кьулухъ къугъвайтла жечни?
- Разве нельзя играть после уроков?
- Заз исятда къугъваз кланзава.
- Я хочу играть сейчас.
- Агла куйчяр шткизвайди аквазвани ваз?
- Видишь того дворника?
- Чида, чида, кел тавуртла закайни куйчяр шткидайди жервал я.
- Знаю, знаю, не буду учиться - тоже стану дворником.
- Захъ акI лугъудай фикир авачир.
- У меня и мысли не было так говорить.
- Рикливайни?!
- Неужели?!

- Гъар са квалала важиблу я. Дуьз я, им гзаф залан квалала я, мажибни тимил гузвайди я. Чан руш, заз вун са куйнин гъавурда акъуна кланзава: хъсан келайта, валай гъа куйчяр шткизвайдан уьмуьрни хъсан паттахъ элкьуьриз алакьда.
- Любая работа важна. Правда, это очень тяжелая работа, и платят мало. Доченька, я хочу, чтобы ты поняла одно: если будешь хорошо учиться, то сможешь изменить к лучшему жизнь даже того дворника.
- ГъикI?
- Как?
- Цийи квалаладин чкаяр ахъайда, квалалахъвайбуруз хъсан мажиб гуда, жуванни гзаф къазанмишда. ИкI хъсан тушни?
- Сможешь открывать рабочие места, хорошо платить работникам и еще больше зарабатывать. Разве это не лучше?
- Бес заз келиз клан тахъайта?
- А если я не захочу учиться?!
- Ингъе дидеди келначирта адавай вахъ галаз тарсарни гъазуриз жедачир.
- Вот представь, если бы наша мама не была образована, она бы даже не смогла помочь тебе с уроками.

- Чида.
- Знаю.
- Са акъуллу инсанди лагъанай: гададиз чирвилер це - адакай чирвилер авай кас жеда, рушаз чирвилер це - адакай чирвилер авай хизан жеда.
- Один мудрый человек сказал: дашь образование мальчику - получишь образованного человека, дашь образование девочке - получишь образованную семью.
- Буба, ваз залди дамахиз гъакъван пара кланзвани?
- Папа, ты так сильно хочешь мной гордиться?
- За валди тахъайтлани дамахазава, чан руш. Заз кланзавайди валай жуван гьалал фу къазанмишиз алакьун я.
- Я и без того горжусь тобой, дочка. Просто мне очень хочется быть спокойным, что у тебя всегда будет свой кусок хлеба.
- Буба, за хъсан келда. Гаф гузва!
- Папа, я буду хорошо учиться. Обещаю!

Туйкуьрайди:
АЗИЗРИН Севда

ПРАЗДНИК ДЛЯ ДЕТЕЙ

14 октября в 15:30 в Международном пресс-центре города Баку пройдет необычная презентация новой книги Седает Керимовой «Леян мани» («Песня Лей») на лезгинском языке. Активное участие в презентации примут дети, ведь именно для них писались сказки собранные в этом издании.

Книга порадует детишек, владеющих родным языком, и станет отличным подспорьем для тех, кто еще только начинает постигать его красоты. Маленьким читателям книга наверняка понравится запоминающимися персонажами и красочным оформлением.

Стоит отметить, что художником-иллюстратором издания является маленькая художница, ученица 4 класса школы №27 города Баку Садия Насруллаева.

Писательница решила устроить детям настоящий праздник. Им предоставится возможность продемонстрировать свои таланты и способности. Желающие смогут прочитать стихи, спеть песни на лезгинском языке, станцевать, показать гостям поделки, сделанные своими руками. Отличившиеся дети в подарок получат книги.

Дорогие друзья, присоединяйтесь к нам! Заявки на участие принимаются по телефону (012) 432 92 17

ШКОЛА ТАНЦЕВ ПРИ АНСАМБЛЕ «СУВАР»

Объявляет о начале нового танцевального сезона

Преподаватель - заслуженный артист Дагестанской Республики, ветеран государственного ансамбля танца

«ЛЕЗГИНКА»

Дополнительная информация:

+994 50 227-07-07

САМУР

Баş редактор
Сəдаqəт КƏРИМОВА

Redaksiyamızın ünvanı: AZ 1073
Bakı, Mətbuat prospekti,
“Azərbaycan” nəşriyyatı, 3-cü mərtəbə, 101-ci otaq.
www.samurpress.net
www.sedagetkerimova.com
e-mail:sedagetkerimova@gmail.com

Hesab nömrəsi:
26233080000
“Kapital bank”ın 1 saylı
Yasamal filialı
kod 200037
VÖEN 130024708
Qəzet Azərbaycan

Respublikasının Mətbuat və İnformasiya Nazirliyində qeydə alınmış.

Qeydiyyat nömrəsi - 78

İndeks: 5581
Sifariş: 2733
Tiraj: 2000
Tel:(012)432-92-17

“Azərbaycan” nəşriyyatında çap olunmuşdur